

17.
DE
PRAESTANTIA. ARGVMENTORVM
HISTORICORVM. IN. PROBANDA. CHRIS-
TIANAE. RELIGIONIS. VERITATE
COMMENTATIO

Q V A. P R A E M I S S A
AD
AVDIENDAM. ORATIONEM

Q V A
MVNVS. PROFESSORIS. PHIL. EXTRAORDINARI
IN. ACADEMIA. GEORGIA. AVGVSTA

RITE. CAPESET
REVERENTER. AC. PERHVMANITER
INVITAT

SIMVLQVE. LECTIONES. PROXIMO. SEMESTRI
HABENDAS. INDICIT

M. PAVLVS. IACOBVS. FOERTSCH
SACRORVM. IN. TEMPLO. ACADEM. MINISTER. ET. FACVLT.
THEOL. ADIVNCTVS.

GOTTINGAE
TYPIS. PAVLI. CHRISTOPHORI. HAGERI. ACAD. TYPOGR.
MDCCLI.

21

21

1. The first part of the book is devoted to a general

introduction to the subject of the book.

The second part of the book is devoted to a

discussion of the various methods of

the subject of the book.

The third part of the book is devoted to a

discussion of the various methods of

the subject of the book.

The fourth part of the book is devoted to a

discussion of the various methods of

the subject of the book.

The fifth part of the book is devoted to a

discussion of the various methods of

the subject of the book.

The sixth part of the book is devoted to a

discussion of the various methods of

the subject of the book.

The seventh part of the book is devoted to a

discussion of the various methods of

the subject of the book.

The eighth part of the book is devoted to a

discussion of the various methods of

§. I.

i quis forte requirat, quae causa me impulerit, ut *Tractationis*
hæc potissimum argumentum instituerem, quod *praefatio*.
pertractarem; apud hunc expeditum me fore
existimo, si responderim, illud ad quaestionem
de religione pertinere. Vere enim hoc dicitur,
nihil bonis omnibus in omni vita humana carius esse debere religio-
nis homine atque sanctius. Quapropter qui de religione ita dispu-
tat, ut ostendat, se amore illius ductum causam religionis agere,
aut agere saltem, quantum in se est, velle, is mihi amplius non in-
terrogandus esse videtur, qua re et quibus causis inductus hoc faciat.
Quamquam autem vereri debebam, ne tam graui tamque praeclaro
argumento, maxime, cum paucis tantummodo plagulis exponen-
dum sit, impar omnino forem; non me tamen huius rei cogitatio
a proposito meo detertere potuit, quin dignum putauerim illud,
in quo animi mei netuos contenderem. Adferam igitur, quae in-
stitui, non enim hæc descriptionis academicae angustiae in praefando
prolixior me esse sinunt. Habet hoc sanctissima religio, quam
christiana ciuitas vnice veram profitetur, ut rerum gestarum nitatur
monumentis, quae, si vere gestae sunt, prout illud omnino est
certissimum, insigne testimonium atque omni exceptione maius ve-
ritati religionis reuelatae perhibent. Id vero ut planum fiat, argu-
mentis historicis opus est, quae quantum momenti habeant, ad ipsam
religionis christianae veritatem probandam, non tam docebo, quam
eos, qui haec legunt; commonesciam.

§. II.

*Scholion
praelimin. de
neglectu ar-
gumentorum
historicorum
in causa reli-
gionis.*

Si enim dicendum, quod res est, non pauci sunt, qui, cum probabili quodam consilio atque studio causam religionis suscipiunt, ita tamen in hoc negotio versantur, vt magnis difficultatibus se implicant. Videas enim eos in defendenda religionis christianae veritate non nisi rationibus vti philosophicis, atque imprimis metaphysicis subtilitatibus inhaerere, dum a priori, quod aiunt, religionis veritatem demonstrare volunt. Multa in his inueniunt empaectae contemptoresque religionis, quae reprehendenda illis videntur, multa, quae non intelligunt, multa, quae infinitis eorum obiectionibus locum facilem relinquunt, nonnulla interdum etiam, quae non iustis rationibus concluduntur. Hinc vbi vident, tantam non esse harum demonstrationum vim, quanta ab autoribus suis perhibetur; putant, abiiciendam esse religionem, cuius quippe defensores suis quasi armis iugulari possent. Tum profecto inique faceret, qui contentae religionis causam in ipsam religionem coniiceret, cum manifestum sit, omnem in iis culpam haerere, qui ad diuinam christianae doctrinae originem docendam methodo minus adcurata minusque commoda vtuntur. Dum enim, sicut diximus, vbiq; demonstrationis via ingredi volunt, prorsus ab illis negliguntur atque contentim habentur argumenta historica, quibus sanctissimae religionis nostrae veritas a posteriori euincitur. Hoc aequum sit an iniquum, illi iudicent, qui horum argumentorum naturam et bonitatem ex Dialecticis perspicunt. Siue enim a priori res aliqua iudagetur siue saltem a posteriori, etsi vtrique argumentandi generi sua sit methodus et diuersa concludendi ratio, vtrumque tamen, modo legitime atque ex veris principiis rationes collectae fuerint, eo nos ducit, vt veritatem sine errandi metu cognoscere possimus.

§. III.

*Cautela de
argumenta-
tione a priori.*

Ne quis vero haec aliter interpretetur, atque ego intellecta volo, quaedam mihi praemonenda adhuc sunt de altero illo argumentandi genere, quo religionis christianae veritas a priori deducitur. Scilicet in veritate cognoscenda illud magni momenti esse non inficior. Quare cum, cum locum habere potest, non est illud quidem

quidem contemnendum. Namque rebus ipsis, quarum cognoscere veritatem cupimus, maiorem affundit lucem, quam illa a posteriori argumentatio, atque ipsi perspiciendae rerum indoli egregie inferuit. Si quis vero contendat, eiusmodi demonstrationes a priori in vindicanda religionis christianae veritate vbique locum inuenire, tum ego hoc secus esse pronuntio. Quot enim, quaeso, res cognitum sunt necessariae illi, qui reuelatae religionis veritatem a priori demonstratum ire tentat? Quis nescit, quam arctis limitibus circumscripta sit illa, quae hominibus concessa est, intelligendi facultas et quam multae dentur res, quae suis quasi tenebris sunt inuolutae, ita quidem, vt perfecte a nobis cognosci non possint? Sed dabimus, fatis aliquem esse instructum his, quae huc pertinent, rebus, dabimus, eum ratiocinandi regulas perfecte callere, dabimus eum eundem dedisse theologiae naturalis veritatem, reuelatae etiam et possibilitatem demonstrasse, et necessitatem, tum et erutis reuelatae religionis *χρησις* planum fecisse, nulli, quam christianae religioni, haec competere, dabimus, inquam, haec omnia, nonne ex his ipsis oppido liquet, quantum et eruditionis et laboris et patientiae adferri oporteat, vt hic campus, qui latissime patet, peragretur? (*) Vix illud a rudioribus exigi poterit, cum longe faciliori via ad veritatem duci queant, sed ab iis, qui veritati refragantur, eiusdemque impatientes sunt, ne expectandum quidem erit. Denique, si verum fateri voluerimus, eiusmodi dantur decreta Dei, quorum fons et principium fuit libertas diuina eaque perfectissima, quaeque adeo nec sibi ipsa nec attributis Dei necessariis aduersantur, attamen non ex necessitate diuinae naturae sed ex eiusdem libera voluntate

A 3

pro-

- (*) Recentissime hanc viam tentauit Vir celeb. MARTIN. KNUZENIUS Prof. Regiomontanus, in dem Philosophischen Beweis von der Wahrheit der christlichen Religion. Regiomont. cfocccxxxvii. quo libro suffragia virorum doctorum meruit. Probat ille generatim religionis reuelatae necessitatem, eiusdemque notas quasdam constituit, quas speciatim Christianae religioni, excepta quauis alia, proprias esse demonstrat. Praesumptum vero habet, illustriorum dogmatum veritatem, quae Theologia naturalis tradit, in aliorum scriptis iam demonstratam esse, atque inprimis ad metaphysicam Ill. CHRIST. WOLFFII lectionem remittit.

profuxerunt. Id si concesseris, quod satis, ut arbitror, ab aliis probatum fuit, (**) atque si recte tecum pensaueris, intelliges sane, nihil tum agi, cum de necessitate istiusmodi decretorum Dei, quae omnino libera fuerunt, quaerantur demonstrationes a priori, de quibus tamen multi mire fatagunt. Si iam mentem nostram ad doctrinas christianae religionis paulo accuratius perpendendas aduertere voluerimus, videbimus, in his ipsis liberae voluntatis diuinæ decreta latissime patere, et utramque fere, quod aiunt, paginam facere. Cuius rei ratio in eo sita est, quod, cum homines a Deo defecissent atque in grauissimas peccati misérias delapsi essent, nulla fatali necessitate ad peccandum determinati vel coacti; integrum tum Deo fuit vi liberrimae voluntatis suae vel in gratiam recipere homines vel iustissimis peccatorum poenis eos permittere. Prius decernere benignissimo numini placuit, sed liberrime; id quod sacris litteris planissime docetur, ad Ephes. I. et III. Capp. Prorsus igitur in his decretis diuinis exulat necessitas aliqua, quam si quis a priori demonstratum dare velit, nae is vehementer hallucinabitur.

§. IV.

*Probatum argumentorum
historic. pro
veritate R. C.
praestantia.
Arg. I. obie-
ctum suffi-
cientia sunt.*

Quae hactenus vel digressione facta persecuti sumus, eo nos ducere possunt, ut ad illa argumenta, ex quibus christianae religionis veritas a posteriori patescit, attentiores quodammodo simus, atque ut illa iusto pretio aestimemus. (***) Huc vero vel imprimis histo-

(**) Libertatem voluntati diuinæ solide ac luculenter adseruit summe ven. D. CHRIST. AVGVSTVS CRYSIVS, mihi ante alios colendus, in *Metaphysica sua seu in den Entwurf der nothwendigen Vernunftsatzen* §. 307. seqq.

(***) Quid de utroque argumentandi genere in causa religionis adhibito sentiat Illustris Georgiac Augustae Cancellarius & singularis patronus meus, IO. LAVR. A MOSHEIM, cognosci potest ex eius praefatione, quam praemisit HUMFREDI DITTONIS egregio non magnae molis libro, cuius index: *Veritas religionis Christianae ex resurrectione Christi demonstrata methodo probata*, quem librum Anglicè scriptum S. V. D. GABR. GVIL. GOETTEN. vernacula nostra donauit, & eruditius observationibus auxit, Brunsvici & Hildeshae A. 1803 cccxxxviii. Iudi-

historica pertinent, quorum praestantiam quatuor potissimum argumentis probatum ibimus. Singula iam strictim carptimque exponemus. Argumenta historica iam indicauimus ea esse, quibus in veritatem rerum gestarum, quas scriptores sacri memoriae tradiderunt, inquiritur. Haec obiectiue, vt hoc verbo vtar, spectata ad fidem christianae religioni adstruendam plane sufficient. Primum hoc est, quod ad commendationem illorum facere multum potest. Sci. icet, si recte singula ponderentur, atque coniunctim tum sumantur, tam certam reddunt atque indubitatam doctrinae a sanctissimis viris traditae veritatem, vt mens veri cupida facile in his adquiescat, siue, vt dici solet, moralem efficiunt certitudinem. Iam a me flagitare poterit nemo, vt singula momenta, quae historiae sacrae fidem faciunt, ipsique adeo religioni testimonium dicunt, excutiam, atque in clarissima luce ponam, id quod integrum posceret commentarium, et ab instituto meo esset alienum. Sed tantummodo haec argumenta iis, qui rei christianae consultum cupiunt, commendare volo, adductis grauissimis, vt mihi videtur, rationibus. Si quis igitur hanc, quam primo loco posui, rationem in dubium vocare velit, adeat ille doctissimorum virorum commentarios hunc in finem confectos. (****) Tum quidem, si omnia probe et adcurate expendit, nec data industria errori profanitatiue patrocinetur, negare non poterit, quod historia sacra tantam, quantam nulla alia, imo maiorem etiam fidem mereatur. Iuuabit tamen in commendandis vindicandisque argumentis historicis et nos nonnulla, quae huc spectant, veluti exempli causa, sed pro his tamen, quibus circumscribimur, angustiis breuiter perstrinxisse.

§. V.

Iudicat vero in hac praefatione celeberrimus MOSHEMYS, argumentis a posteriori in vindicanda religionis Christianae veritate priores partes esse deferendas.

(****) Instar omnium est HUGO GROTIUS, qui argumenta historica fidei Christianae neruose exposuit in libro praestantissimo *de veritate religionis Christianae*. Huius vestigia quamplurimi alii deinde secuti sunt, ex quibus nominamus PHIL. MORNAEVM & IAC. ABBA-DIE, quorum de veritate R. C. commentarii extant, nec non abbatem HOVTTEVILLAEVM in libro, cui titulus: *La Religion Chretienne prouuee par les faits a Paris* clolcccxxii. qui & in Germanicam linguam translatus est.

§. V.

*Illustratio.
argumentis
hiflor. vindi-
catur Codicis Sacri
γνησιότης.*

Quod primum ad libros attinet, quibus historia sacra comprehenditur, obferuamus, horum γνησιότητα extra omnem positam esse dubitationem. Aut enim, quae quorundam infania dicam artificialata proterua fuit, totius venerandae antiquitatis monumenta reiicienda suisque autoribus quasi e manibus eripienda sunt, tanquam subornata aut nufere saltem deprauata, adeo, vt vix alio, quam fabellarum pulcre excogitarum numero habendae sint; aut concedendum est, sacrarum litterarum monumenta ea, quam prae se ferunt, aetate condita esse, atque ad nostra tempora integra peruenisse atque incorrupta. Nec enim vllus est ex omni antiquitate liber, qui tot γνησιότητος suae testimoniis gaudeat, quot de sacro codice prostant. Alios libros iudicamus ea, qua feruntur, aetate scriptos esse, si et insequentium saeculorum constans testimonium habent, nec quidquam in se continent, quod temporum, quibus consignati sunt, conditioni atque moribus repugnat, siue scribendi genus excutiamus, siue ipsarum rerum examen instituiamus, in subsidium vocatis, quoad eius fieri potest, aliorum, qui tum vivere, scriptis. Vtrumque hoc monumentis scriptorum Θεοπνεύτων competere deprehendimus, cum perpetuum traditionis testimonium, tum intrinsecam rerum probabilitatem. Quid igitur causae esset, cur eos interpolatos existimaremus atque adulterinos? Accedunt tamen, id quod vel praecipuum est, grauissimae causae, cur credamus, fieri non potuisse, vt hi libri corrumperebantur. Veteris Testamenti libros quod attinet, eorum integritas violari poterat a nemine, nisi a Iudaeis, quibus ista tempore τὰ λόγια τῶ Θεῷ credita erant. Quando igitur accidit, vt ista gens temerario ausu mutationem inferret istis libris, quos caeteroquin tanquam pretiosissima κειμήλια studiosissime adseruabat? Num ante captiuitatem Babylonicam? At quid commouere tum Iudaeos poterat, vt eiusmodi corruptionem molirentur? Fac tamen, florentibus adhuc sub regum imperio Iudaeorum rebus, iam fuisse quosdam, qui prophetarum libris aliquam corruptionem intulissent; poteratne vero tam grande scelus ab vniuersa gente ignorari? poteratne taceri? poteratne dissimulari etiam tum, cum in textis Babylonicis manifesto Dei iudicio durissi-

durissima pateretur? Et legerunt tamen Iudaei hos libros, atque in ipsa captiuitate retinuerunt. Non ergo prophetica scripta ante captiuitatem Babylonicam corrupta fuerunt. Fortasse scilicet post illam. At vero tum plane hoc fieri non potuit. Postea enim quam Esdras, diuino agitatus spiritu vir, codices sacros recognouerat, et particulares illorum corruptelas sustulerat; plus enim praestitisse eum gratis fuitur: (*) Iudaei summam curam atque industriam adhibuerunt, vt scriptus testusque maneret Veteris Testamenti codex, atque ad posteritatem illibatus transmitteretur. Nihil hac in re curae reliqui fecit synagoga magna; nulli labori pepercerunt Masorethae, quo codex sacer aduersus omnem deprauationem muniretur. Neque est, quod suspicetur aliquis, Ap. stolorum tempore Hebraicis prophetarum scriptis per malitiam Iudaeorum labem illatam fuisse. Non certe Iudaei intulissent hanc, inscijs Apostolis, nec tamen hi quidquam in scriptis suis notarunt, quod in Hebraico codice genuinum non esset. Si obiciias, Apostolis ob linguae Hebraicae ignorantiam copiam non fuisse, has, quas tibi fingis,

- (*) Legantur, quae de Esdra, librorum sacrorum post captiuitatem Babylonicam collectore & instauratore prolixè disputauit PETR. DAM. HYEIVS in *Demonstr. euang. Proposit. III. circa finem*, cui addi potest HVMFREDVS PRIDEAUX in *Concordia veteris nouique Testamenti cum Iudaeorum gentiumque vicinarum historia P. I. p. 416. seqq. vers. German.* qui distinctè exposuit, quid operae atque studij Esdrae circa Codicem sacrum tribuendum sit, quamquam nonnulla sunt, quae sine sufficienti probatione adseruntur. Hoc rectè Anglicanus ille Presbyter obseruat multique alij ostenderunt, fabulam ab iis narrari, qui libros sacros in captiuitate Babylonica deperditos & ab Esdra restitutos tradunt, sine dubio non aliunde quam ex L. III. Esdr. C. 14. qui apogryphus est, & plurima absurda continet, de promptam. Testimonia patrum, ad quae nonnulli prouocant, congescit IO. ALB. FABRICIVS in *Codice pseudepigrapho Vet. Test. p. 1156. sqq.* Sed si verba illorum paulo adcuratius considerentur, patet, praecipuis ecclesiae antiquae doctoribus hanc sententiam de Codice sacro deperdito perperam tribui. Id imprimis perpendendum, Samaritanos Pentateuchum recepisse, quem sine dubio reiecissent, si ab Esdra adornatus fuisset. Iam tum enim ingens Samaritanos inter atque Iudaeos odium erat.

finis, Iudaeorum fraudes detegendi, oppido hoc falsum esse contendo. Namque primum Apostolis gente Iudaica oriundis facile erat, vernaculam suam tum nondum plane extinctam intelligere. Cur ergo dubitemus, Iacobum atque Ioannem, ut his tantummodo utar, Hebraicam dialectum intellexisse? Er quid de Paulo, Apostolo, iudicabimus? Num contendere voluerimus, eum Hebraica non didicisse, quem constat Iudaicam doctrinam ad pedes Gamalielis edoctum litterisque egregie imbutum fuisse? Deinde vero vanam futuram fuisse omnem in corrumpendo codice Hebraico operam, ut tale quid Iudaei tentassent, exinde colligitur, quod in manibus erat Apostolorum Graeca biblicorum Hebraicorum versio, quae hodie num fontibus Hebraicis tantum, quantum ad amoliendam corrupti archetypi suspicionem satis est, responderet. Et quid plura? iam dudum viri docti evidentissimis rationibus probatum dederunt, Iudaeis neque Apostolorum temporibus neque multo magis saeculis infecutis integrum fuisse, vel minimam codici Hebraico corruptionis maculam inurere. Atque de Noui Testamenti libris magis etiam expedita res est, dum *γνησιότης* illorum est vindicanda. Praetereo, quae notissima sunt; taceo antiquissimorum ecclesiae patrum auctoritatem, quorum de scriptis apostolicis testimonia sat multa extant; taceo, nihil ab aduersariis proferri in medium posse, quod Apostolorum aetati repugnet, vel quod scriptoribus diuina luce collustratis indignum sit. Hoc vnicum adhuc obseruasse mihi sufficiat, tanta inter dissidia Christianorum unanimi consensu Noui Testamenti libros receptos fuisse tanquam genuinos, atque ab iis, quibus tribuuntur, autoribus profectos, (***) compluribus aliis, utpote spu-

(**) Non obstat sententiae nostrae, quod in numero librorum, quos Canon N. T. hodie complectitur, septem reperiantur, de quorum auctoritate olim dubitatum fuit. Summa cautione in declarando Scripturae Canone doctores antiquissimi utebantur propter fraudes haereticorum. Hinc dubitationes quorundam de libris nonnullis enatae. Sed nec concordiam ecclesiarum turbauerunt, nec diu duraverunt. Saeculo quarto Canonem Scripturae recensuerunt Athanasius *Tom. II. Opp.* Concilium Laodigenum A. cccclxiiii, habicum, Gregorius Nazianzenus, in *Carminibus germanis S. S. libris*, Cyrillus Hierosolymus.

spuriis atque supposititiis reiectis, et semper ab orthodoxis diligentissime cautum fuisse, ne quid alieni libris sacris immisceretur.

§. VI.

Quandoquidem igitur, quae librorum *Θεοπνεύσαν γνησιότητα* *Argumentis* concernunt, perspicua sunt, superest, ut inquiratur, num hi ipsi libri fidem historicam mereantur. Alterum hoc est, quod argumentis historicis docetur, ubi tum ad testes rerum gestarum, tum ad ipsas res, quae ab illis narrantur, respiciendum est. Et primo quidem, si eorum, qui litteris historiam sacram mandarunt, indolem, mores, vitae conditionem, fata denique singularia paulo accuratius inuestigauerimus, eos intellegemus testes esse fide dignissimos. Idem hoc viri docti satis manifestum fecerunt. Certissimis enim rationibus constare ostenderunt tum quod Apostoli in iis, quas exposuerunt, rebus ipsi decipi non potuerint, tum quod illi alios neque voluerint in fraudem inducere, neque omnino potuerint. Nolo has quidem rationes fusius explicare. Obseruatione tamen dignissimum esse arbitror, quod Apostoli in officio suo ne minimo quidem in quaestu compendiose priuato versati, nec quaquam in re vel honori vel commodis suis velificati sunt. Dum enim Iesu Christi gloriae inseruiebant, eiusdemque doctrinam publice profitebantur, gentis suae capitale odium subire, summamque in se inuidiam suscipere non detrectabant. Insuper etiam eandem gentem, cuius caeteroquin miro amore tenebantur, non poterant non infamiae exponere, dum Christum a Iudaeis spreum et ignominiosae neci traditum praedicabant filium Dei esse et totius terrarum orbis

B 2

serua-

lymitanus, in *Catechesi IIII*. Philastrius Brixienfis, libro de haeresibus C. 57. Hieronymus in ep. ad Paulinum, Rufinus, Aquileiensis Presbyter in *expositione Symboli apostol.* Concilium Carthaginense III. denique Augustinus libro II. de doctrina Christiana. Atque ab his omnibus libri controuersi sine censura in Canonem relati sunt, nisi quod Concilium Laodiceum Apocalypseos nullam plane mentionem faciat, & Gregorius Nazianzenus eiusdem libri autoritatem in dubio relinquat, quae hodie a Criticis luculenter vindicata est. v. Pritii Introductio in nouum Testamentum, cum additamentis s. r. CAR. GOTTL. HOFMANNI.

seruatorem pie adorandum. Quid igitur commouere eos poterat, ut rebus a seruatore O. M. gestis testimonium dicerent, nisi veritatis vi compulsi hoc fecissent? Quidui relinquebant gentem Iudaeam, a qua nihil illis lucri expectandum esse cognoscebant? Sed non reliquerunt, non se Iudaeis subdlexerunt, ut mos est illis, qui fraudibus suis alicubi locum non esse vident, non ad reliquas orbis terrarum gentes prius digressi sunt, quam dum inter Iudaeos ecclesiam plantauerant. Nonne haec probitatis animique ab omni fraude alieni certissima credas indicia esse? Quid? quod mirum esset, homines per se rudes et nullis excultos litteris, qui breue admodum tempus a latere magistri sui fuerant, atque ex ore illius summam doctrinae gentibus adnunciandae acceperant, tantam sapientiam summa cum fiducia et sine vlla mentis haesitatione docuisse, nisi vera essent, quae narrauerunt. Sane omnia haec eo nos ducunt, ut testimonii illorum fidem adhibere teneamur. Accedit deinde, quod et rerum ipsarum consideratione facili ad fidem inuitemur. Quaecunque enim ab illis tradita sunt memoriae, ita sunt comparata, ut si in se spectentur, potuerint omnino fieri. Primum igitur historis sacris saltem possibilitas quaedam indeterminata concedenda est, quae nisi locum haberet, frustra omnino pro veritate illarum pugnaremus. Deinde vero dispicitur etiam de illarum probabilitate, quam, rationibus adductis plurimis, itidem viri docti in luce posuerunt. Pertinet huc verbi causa scriptorum *Θεοπνευστων* mutuos consensus et rerum omnium apta admodum series et mira quasi harmonia, nec minus consensus illorum cum scriptoribus exteris, apud quos quam plurima historiae sacrae monumenta extant, ut a Grotio, Bocharto, Huetio, Humfredo Prideaux, Lardnero atque multis aliis demonstratum fuit. Vnicum fere est, quod offendiculo esse profanis solent, atque eos impedire videtur, quo minus hanc, quam contendimus, probabilitatem concedant. Miracula scilicet intelligo, quae a scriptoribus sacris commemorantur. Neque negamus nos, librum aliquem sublestae quodammodo fidei esse, in quo res stupendae atque a consueto naturae ordine longe recedentes relatae leguntur. Non enim eiusmodi facile fieri praesumuntur. Sed de libris sacris idem iudicium ferri plane non potest. Quae enim mi-

racu-

raculosa sunt, non praesumuntur fieri atque adeo incredibilia habentur, tum quia causa naturalis deest, a qua effecta fuerint, tum quia Deus non temere nec vbiuis prodigiorum auctor habendus est, vbi scilicet nullus eorum scopus apparet, et saltem contra praesumptiones physicas agitur. Sed miraculorum, de quibus iam quaestio est, causam sufficientissimam ipsum Deum esse scriptura sacra testatur, adeoque nec de modo, quo producta sunt, aliqua dubitandi ratio locum habet, cum miracula immediatas esse actiones Dei eadem scriptura profiteatur, eo quidem tendentia, vt religio reuelata confirmaretur, atque erroribus commoda remedia adhiberentur.

§. VII.

Nonnulla iam ex insigni argumentorum historicorum copia in *Obiectio* ^{di-} medium protulimus, vt intelligeretur, quanta historiae sacrae fides *iurur*. iure meritoque habenda sit. Non obstat, quod, quae in illa exponuntur, a nostris temporibus remotissima sint. (***) Namque rei cuiusdam gestae veritas omnino ab argumentis probabilibus dependet, neutiquam a tempore, quo gesta est. Aliquando existat necesse est, quidquid existit, et, si extitit, fieri sane non potest, vt inaequens tempus eius existentiam tollat, dummodo in promptu sint rerum gestarum testimonia atque monumenta, ex quibus cognosci potest, ea aliquando existisse. Autorum classicorum fidei non officit, quod multis ante saeculis libri eorum confecti fuerint, et antiquas satis historias complectantur. Quis verbi causa negauerit, nostra aetate aequae certum esse, quod ab Alexandro M. Persarum monarchia euerfa fuerit, atque Augusti tempore certum fuit. Tantum igitur abest, vt fides historiae sacrae temporis successu decrementi aliquid passi sit, vt potius variis de causis haud leue cepit incrementum. Adfunt enim testimonia rerum fide dignissima, quae per insequentium saeculorum decursum integra remanserunt atque illibata. Deinde cum plures fuerunt, qui partium studio abrepti, quippe religioni dicam impingentes, historiae sacrae fidem impugnant, infringere tamen eam tot saeculis non potuerunt, id quod sicut bonae causae manifestum indicium est, ita historiae sacrae

maiores etiam fides conciliauit. Denique, quod vel praecipuum arbitror, ita comparata est historia sacra, ut illius monumenta ad nostram vsque memoriam maneant, et quasi oculis nostris obuersentur. Videas verbi causa dirutas euerstasque Hierosolymas, Iudaeos patria extorres, per totum terrarum orbem dispersos, nunc altera regione expullos, nunc in altera misere adstrictos atque vexatos. Haec scilicet fors gentem Iudaicam certissime manebat, si vera erat tum prophetarum tum Christi atque Apostolorum vox. Hinc quo diuturniore calamitate Iudaei premuntur, eo maiorem fidem historia sacra nanciscitur. Mitto iam alia vaticinia imprimis quae ex ore ipsius Seruatoris O. M. atque Apostolorum prodierunt, euentu comprobata, ita, ut quasi imaginem illorum in ecclesia christiana ante oculos habeamus. Vnusquisque iam aequus rerum iudex intelliget, argumenta historica ad veritatem religionis christianae probandam sufficere. Namque si vera sunt, quae a scriptoribus sacris narrantur, sequitur, ut illa ipsa religio, quam nobis tradiderunt, Deum autorem habeat, adeoque, reiectis quibusvis aliis religionibus, vnice ab hominibus colenda sit. Perpendantur miracula atque vaticinia a Prophetis Apostolisque edita; haec vere ita gesta esse, prout narrantur, argumentis historicis docetur. Sed cum neque ab hominibus neque a malis daemonibus proficisci potuerint, diuinae originis virtutisque fuerint necesse est. Quid itaque ab illis, qui voluntatis diuinae internuncios ac praecones se esse profiterentur, et doctrinam Deo dignam proponunt, desiderari potest, nisi hoc, ut doctrinam suam editis miraculis vaticiniisque confirmet? Quid illustrius fieri poterat ad ostendendam diuinam doctrinae christianae originem, quam ut ueci traditus religionis dux atque auctor, Iesus Christus, interposito breui temporis intervallo, ex sepulcro suo resurgeret, uti praedixerat? Resurrexit vero vitae redditus atque hac ratione filius Dei *ἐν δυνάμει* declaratus fuit, Rom. I, 4. Hinc doctrina eius non potest non diuina esse, cui adeo nos fidem obsequiumque praebere debemus.

§. VIII.

Vidimus iam, argumenta historica in se spectata certum red-
dere animum nostrum posse de veritate religionis christianae. Ad-
dimus nunc alias quasdam rationes, quibus haec argumenta com-
mendantur. Scilicet subiectivae si considerentur, aptissima omnino
sunt atque accommodatissima probandae cognoscendaeque christi-
anae religionis veritati. Alti-
oris indaginis sunt argumenta a priori.
Non facile feriet animum, nisi antecesserit singularis cultura intel-
lectus, cuiusmodi in rudioribus non quaerenda est. Attendendum
est non ad singulas ideas, sed ad multas simul, atque ad earum in-
ter se nexum et cohaerentiam, et quae sunt alia, quae in illis sub-
tiliter cogitata atque connexa reperiuntur. Contra vero argumen-
ta historica longe facilius perspiciuntur atque in animum penetrant.
Nihil in illis perplexi, nihil abstrusi, nihil, quod supra vulgarem
cognitionem adurgit. Itaque captui plurium hominum, atque in-
primis rudiorum, accommodata sunt, quod, quanti aestimandum
sit, unusquisque facilius videt. Ingens enim numerus est eorum,
qui, cum curam vitae generi ad humanae societatis usum compara-
to se dederint, intelligendi facultatem non magnopere excolue-
runt. Atque his quidem argumenta historica summae utilitatis
erunt, modo ne salutis suae incurii sint, atque sapientiorum insti-
tutionem ea de re quaerant. (****) Accedit et hoc, quod haec
argumenta, subiectivae scilicet spectata, tutiora plerumque sint,
quam quae a priori neuntur. In his quidem maior artis ratiocin-
andi peritia requiritur et summa mentis attentio tum ne quid in
supputandis rationibus meditationem nostram effugiat, tum ne quid
falsi

(****) Loquimur scilicet de illis, qui litteris operam non dederunt.
Multae sunt causae, quomobrem hi de veritate christianae religionis
adcuratius informandi sunt, velut, si dubia illis in mente suboriuntur,
vel si cupido animos eorum incedit, in veritatem religionis studiosius
inquirendi. Tum vero argumenta historica vtiliter adhiberi possunt,
etsi non omnia, attamen potiora atque intellectu faciliora. Praeter-
mittantur, quae longioris disquisitionis sunt, et cruditam operam
poscunt, controuersiae scilicet criticae, quibus ad assensum scriptu-
rae sacrae praehendum non opus est. Reliqua nec valde proluxa sunt,
nec illitteratis hominibus inuia.

falsi illis immisceatur. Haec etsi recte obseruentur, negari tamen nequit, eos, qui aduersus veritatem contendunt, variis vti posse artificijs, quibus demonstrationes nostras eludant, et argutas saepe numero controuersias excitent, id quod potissimum in causa religionis fieri solet. Aliter se res habet cum argumentis historicis, vbi ex probatis testimonijs atque ex multis circumstantijs veritas rerum gestarum colligitur. Omnia in his simpliciori via procedunt, nec paralogismorum fraus facile metuenda est. Namque rationes, ex quibus argumentatio conficitur, singulae neruum aliquem probandi habent, nec subordinatarum propositionum necessariam catenam constituunt. Quare non tam arcto inter se vinculo cohaerent, vt, si quid forte temere adsumtum sit, reliquis etiam nihil probationis inesset, et tota tum argumentatio rueret, sicut illa a priori, vbi inter singulas propositiones nexus est necessarius, neruum omnem amittit, si vel vnica propositio falsa est. Singula potius momenta in argumentis historicis suam habent probandi vim atque aliquam conclusionem efficiunt, quamuis coniunctim sumta maiorem omnino pariant conuictionem. Speciatim in his, quibus christianae religionis veritas eruitur, tot testimonia tamque innumerae circumstantiae quasi adcumulantur, vt omnis omnino fallacis conclusionis metus euanescat. Nec silentio praetermittendum hoc est, quod, si aduersariorum obiectiones excursionesque, quoad saltem fieri potest, praecidere velimus, argumentis historicis contra eos pugnandum sit, quae mirum quantum faciant *πρὸς καθάρεισιν ὀχυρωμάτων*, vt Paulina phrasi vtar. Eo enim aduersarios redigimus, vt acumina sua videant irrita esse, cum tot illustrium factorum fides nullo modo vacillare queat. Sicut olim Apostoli miraculis suis, tanquam armis, contra hostiles male philosophantium insultus se defendebant, λογισμὸς καθαρῶντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τῶ Θεοῦ, καὶ ἀρχιμαλωτίζοντες πᾶν νήημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τῷ Χριστῷ. 2 Cor. X, 4. 5.

§. IX.

Argumentorum historicorum vim magnam nec minorem utilitatem iam intelleximus, necessitatem etiam certis ex rationibus vindicemus. Ac primum quidem considerari velim, potiora christianae religionis momenta contineri aut liberis Dei decretis aut alioquin rebus gestis, quae rationcinando colligi non possunt, sed historice innotescant necesse est. Res gestas cum praeceptis sacrarum litterarum vinculo indissolubili coniunctas ad fidem nostram pertinere, nisi qui scripturae sacrae plane ignarus sit, dubitabit nemo. Sed dari etiam decreta Dei tum omnino tum ex parte libera, *supra monuimus, ve uti haec sunt, homines ita creandi, ut possent quidem non labi, et perfectam virtutem exercendo aeternae felicitatis participes fieri; sed lapsuros tamen, id quod mens diuina certo futurum praevidit, tum et lapsorum miserandi, procurando eas, quae ad reparandam illorum salutem facio opus erant. Mitto reliqua, quae cum ex his demum fluant, saltem ex parte libera fuerunt, licet in his ipsis decretis nonnullae reperiantur circumstantiae, quae vi attributorum Dei essentialium determinantur. Certissimum autem est, demonstrationem a priori stricte sic dictam neque de liberis Dei decretis, neque de rebus gestis effici posse. Si quid est, quod in eiusmodi rebus a priori vindicatur, est duntaxat quia rei probabilitas, est aliquod decorum Dei, est adcurata cum attributis diuinis conuenientia. Non haec negligenda quidem sunt, modo intelligatur, eiusmodi demonstrationes non sufficere ad conuincendum animos nostros de veritate religionis, nisi veritas rerum gestarum atque existentia liberorum Dei decretorum aliunde probatae fuerint, id quod argumentis a posteriori euincitur.*

§. X.

Operae pretium erit, in re tanti momenti intelligere, quid sit, quod multis testimonia historica ad fidem christianae religioni faciendam parum sufficientia videantur. Primo obseruandum esse existimo, eos, qui haec testimonia in causa religionis parui faciunt, plerumque non recte instructos esse, quia ratione in intellectu hu-

*Argum. III.
Potiora religionis Christi-
moneta non
aliunde quam
ex testimoniis
historicis co-
gnosci pos-
sunt.*

*Causae indi-
cantur, cur
multis insuffi-
cientia vi-
deantur testi-
monia histo-
rica.*

mano solida conuictio de veritate rerum efficiatur. Debebant intelligere, indubitatae veritatis id esse, quod ex veris propositionibus ope ratiociniorum legitimorum colligitur, quorum veritas, dum longius in ratiocinando progredimur, ex summis humanae rationis principiis cognosci potest; perinde vero esse, siue hoc fiat demonstrationis seu certis conditionibus etiam probabilitatis via, siue a priori siue a posteriori, seu concludatur ex ipsa rei essentia, seu ex principio quodam externo. Varia quidem haec sunt conuictionis genera, quorum alterum claritate rei vincit alterum, efficitque, ut naturam rei penitus intelligamus, sed his tamen omnibus intellectus ad cognoscendum verum modo rapitur modo inuitatur. Id, qui recte non tenent, eo nonnunquam delabuntur, ut nihil certum esse sibi persuadeant, nisi quod ex internis cuiusque rei principiis atque ex rationibus a priori verum esse intelligitur, quo fit, ut in diuidenda religione, maxime si accedit voluntatis aliqua vis recto honestaque, quod Christi doctrina praecipit, aduersa facile errent, atque testimoniis historicis eam, quam iure sibi vindicant, probandi vim denegent. Deinde et multi sunt, qui valde oscitantur animo, quod vident, tot extare fabulas, praestigias fere innumeras commemorari, pias fraudes detegi, fictitiaque in aliorum scriptis miracula legi, quibus olim delusa est hominum credulitas, et hominum deluditur. Hinc, quod vehementer dolendum est, ita in apertum inducunt suum, de rebus in scriptura sacra commemoratis itidem nos non habere, quod liqueat, cum inter tot fraudis exempla difficile sit, quiscemodi narrationibus, quales a scriptoribus sacris litteris prodigae sunt, fidem facere. Sic futilibus illis, quae merito fastidiunt, fraudulentorum hominum commentis impediuntur, quo minus testimonia scriptorum sacrorum fide dignissima accuratius expendant, atque historicis argumentis, quae pro fide christiana militant, iustum pretium statuunt. Sed intelligere nolunt, omnem hac raeide fidem historicam eiurari. Praeterea illi homines ad inoleam doctrinae christianae pensitandam animam aduertere nolunt. Hinc mirum non est, si argumenta historica illis non satisfaciant. In diiudicandis enim miraculis atque vaticiniis semper respicienda est doctrina a thaumaturgis vaticiniorumque interpretibus pro-

proposita. Sed hi fere inhabiles sunt ad iudicandum de interna sacrorum dogmatum bonitate, totiusque doctrinae cum naturali sensu honesti ac decori diuini conuenientia, nec intelligunt, quam sit utilis humano generi atque opportuna Iesu Christi doctrina, quam salutarem medicinam praesentibus hominum calamitatibus praebeat, et quam egregie insitis animi nostri desideriis satisfaciatur. Hinc res supernaturales, quae a scriptoribus sacris commemorantur, illis non nisi portentosae atque in numero incredibilium prodigiorum habendae videntur. Sed huius rei culpa in ipsis posita est. Quodsi animo veritatis patiente ad scripturam accederent, et doctrinam a Prophetis Apostolisque traditam diligentius meditarentur, aliter sine dubio de factis ipsius Christi atque Apostolorum sentirent. Intelligerent, dignissima Deo fuisse eiusmodi signa atque miracula, quibus, tanquam aptissimis mediis ad insigniendos reuelationis suae praecones, atque ad testimonium de veracitate illorum reddendum vteretur. Sed quia generatim et vniuersae religionem non curant, sit etiam, ut argumentis historicis parum aut nihil moueantur. Accedunt denique speciales errores, qui apud quosdam in causa sunt, quambrem argumenta pro veritate religionis christianae a miraculis vaticiniisque desumpta vel difficulter admittant, vel plane reiciant. Vnum alterumque ex his erroribus tum cosmologicis tum psychologicis tum alius generis exempli loco in medium proferre placet. Sic in cosmologia multi de natura mundi erroneam animo imbiberunt sententiam, dum existimant, miracula immediatasque reuelationes cum perfectione mundi non consistere atque huius vniuersi opificem dedecere. Quasi hic mundus quidquam aliud non sit quam machina artificiose fabricata, ita, ut nulla accedente auctoris sui opera periret. Quod longe aliter se habet. Est enim talis machina, quae in usum spirituum ratione praeditorum efficta est, atque ex consilio diuino ciuitas Dei et potissimum officina virtutis esse debet. Si quid igitur in hac machina miraculorum interuentu mutetur, tantum abest, ut illa mutatione mundus reddatur imperfectus, ut potius miracula, si e re sint spirituum rationalium, ad mundi perfectionem referri debeant. Sed qui hoc negant, non possunt non de miraculis in scriptura commemoratis abiecte indicare.

Alius ex psychologia error est eorum, qui naturalem inesse hominibus vim diuinandi existimant, quamquam domesticæ huius virtutis in anima humana ne minimum quidem vestigium reperiatur. Vbi igitur in probanda christianæ religionis veritate ad vaticinia sacris in litteris extantia prouocatur, errore suo seducti hæc nihil probare putant, quippe quæ mirabile dictu ab hominibus proficisci potuerint. Neque hic silentio præterire possumus inmodicam scriptorum gentilium venerationem, quæ apud quosdam tanta est, ut si ab istis scriptoribus sacras litteras dissentire videant, illorum auctoritatem sequi malint, quam harum testimoniis fidem habere. Nos ethnicorum scripta non contemnimus, sed variè omnino vsus esse iudicamus, id quod fusius declarare huius loci non est. Monemus tantummodo, in causis religionis caute illis vtendum esse, cum partim de ignorantia eorum in historia sacra partim de incuria iudicandique peruersitate documenta manifesta proferant. Exemplo esse potest Tolandus, in originibus Iudaicis, qui siue Strabonem cum Mose conciliare ausit, siue illum huic præferat, inepta sane molitur atque nil, nisi difficiles nugas, agit. (*) Hæc fere sunt,
ex

(*) Index libelli est: *Origines Iudaicæ siue Strabonis de Moyse & Religione Iudaica Historia breuiter illustrata*; vna cum altera TOLANDI dissertatione, cui titulus: *Adeisidæmon, siue Titus Linus a superstitione vindicatur, prodit Hagæ Com. c. 1515 c. cviii*. Nugas appellamus, quæ furili hoc ac impio libello Hibernus ille non indoctus sed malitiosus & Pantheismo fauens, conspauit, Strabonem, ethnicum scriptorem & rerum Iudaicarum imperitum, securus, re ipsa tamen nihil aliud agens, quam ut sacrarum litterarum fidem impudentissime labesset. Ait se strictis aliquot animaduersionibus ex sacra potissimum Scriptura petitis Strabonis locum de Moyse & genere Iudaica L. XVI. Geogr. illustrare velle. Hoc ita egit, ut in sacram Scripturam & in primis in autorem Pentateuchi, quem a Mose diuersum esse statuit, petulanti calamo insurgeret, & Strabonis commenta non tantum non resutaret, sed & illis maiorem fidem, quam Mosæicis narrationibus, sine omni ratione haberet. In calce enim dissertationis p. 196. sic nugatur: *Vt mentis iudicium inter alios interponam, quæ sibi de Iudaicis versuiliora videbantur, Strabo, vir infinitæ lætioni & diligentie in medium libere & ingenue protulit & paucis interiectis, quibus HÆRETIVM perstringit pergit: Non hic, verum absolute vera sunt omnia, quæ scri-*

ex quibus intelligi potest, cur multis rerum gestarum testimonia ad probandam religionis christianae veritatem adhibita displiceant, nec magni adeo momenti esse videantur. Rectius omnino de illis sentiant, si liberato à praeconceptis opinionibus animo indolem christianae religionis spectarent, quae ita comparata est, ut potiora illius momenta non aliunde, quam ex testimoniis historicis, cognosci queant.

§. XI.

Quarum idque ultimum restat argumentum, quod commen-
dandis historicis argumentis, quorum causam iam agimus, inferuit, et apud eos, quibus religio curae cordique est, plurimum valere potest. Nimirum neglectis aut non bene vindicatis argumentis historicis, philosophia permiscetur cum theologia et quasi confunditur, dum non nisi principiis philosophicis veritas christianae religionis superstruitur, id quod sedulo cauere debet. Quid inde incommodi in theologiam transferatur, haud difficulter intelligi potest. Quoniam enim philosophandi libertas necessario seruanda, et aequo iure omnibus concedenda est; fieri facile solet, ut dogmata quaedam philosophica aut falsa aut certe dubia ad fulciendam
C 3 reli-

*IV. Argumen-
tis historicis
neglectis, phi-
losophia per-
miscetur cum
theologia.*

*scripserat Strabo, anxii disquirimus; sed tantum num vera esse illa matu-
ro prius & diligenti usus examine, penitus crediderit. En! nugae ho-
minis, qui neutrum quidem disquisiuit, quamquam disquisitione non
adeo egebat, num Strabo ea, quae scripsit, crediderit, sed potius,
num vera sint, quae scribit, & cum Mosis tum aliorum scriptorum
testimoniis praeferenda. Longe tamen luculentius TOLANDI inep-
tiae ex ipsis observationibus ad locum Strabonis cognoscuntur. Re-
futatus est à IAC. FAYO in Defensione Religionis nec non Mosis &
Gentis Iudaicae contra Io. Tolandum. Speciatim quae de sterilitate ter-
rae Iudaicae, de Pantheismo Mosis, atque de Iudaeorum Aegyptiaca
origine ex orco reuocauit Strabonis hyperaspistes, solide refutata &
explosa vide in BYDDEI Hist. eccles. V. T. T. I. Per. II. Sec. I. p. 398,
405 436. & in S. V. SAL. DEYLINGII Observat. Sacris P. II. Obs.
I. VI. VIII.*

religionis veritatem adhibeantur, et nimirum in modum extollantur, tanquam quibus christiana religio carere non possit, adeo, ut, nisi haec itarent, de illa etiam actum esset. Hac vero ratione difficultates credendi augentur, et sanorum verborum doctrina passim adulteratur. Quae cum ita sint, maneat hoc firmum atque exploratum; nihil esse in demonstranda religionis christianae veritate argumentis historicis praestantius. Hinc circumspici atque sollertis theologi esse existimo, horum argumentorum, quae religioni accommodatissima sunt, vim ac praestantiam vindicare, eademque, quoad eius fieri potest, planissima facere. Satiùs duco, hac via incedere in defendenda religione, quam, missis argumentis historicis, ad eiusmodi vias digredi, quae aut in errores facile ducunt, aut certe longae sunt et anfractuosae, nec a quouis calcari possunt. Dixeris fortasse, profanis hominibus argumenta historica non satisfacere, adeoque aliam, ut ipsi quidem volunt, tentandam esse viam, qua de religionis veritate convincerentur. Sed primum; ne aduersarii nobiscum iuste querantur, cauere potest, si argumentorum historicorum, vis plane vindicetur, et bene illustretur. Deinde plura profanis non concedenda sunt, quam quae per rei naturam concedi possunt. Tum non putandum est, rationibus a priori plus effici apud istos homines, quam argumentis a posteriori. Placere cupis vni alteriue profano, sed, quod dolendum est, nihil apud eum demonstrationibus tuis lucraris. Tolle e medio scrupulos, quos sibi finxit; novos semper comminiscetur, quos tibi obiciat. Sic infinitum erit de religionis certamen, atque, si vel centies tela, quae profani in religionem inmittunt, retundas, tela tamen telis accumulabunt, nec, ubi rationibus philosophicis pugnandum est, facile se victis dabunt. Attamen ubi rationes rerum in causa religionis reperiri ac reddi possunt, atque ubi res nobis cum illis est, qui ad perspicuendas eas idonei sunt, earum indagacionem non improbamus. Monemus saltem, caute tum agendum esse, neque existimandum, rationes a priori de veritatibus reuelatis tantae necessitatis esse, ut sine his fides christiana certa esse nequeat. Historia satis docet, religionem christianam non ob subtilem philosophiam, sed ob rationes historicas, atque ob inter-

nam sanctorum dogmatum indolem ab hominibus cultam fuisse. (**)
 Atque haec in praesenti fufficiant de praestantia argumentorum historico-
 rum in probanda R. C. veritate. Nunc huic ipsi, quod
 scribendi occasionem mihi suppeditavit, officio satisfaciendum est.
 Scilicet singulari providentia Summi Numinis factum est, ut
 SERENISSIMVS POTENTISSIMVSQVE PRIN-
 CEPS, GEORGIVS II. MAGNAE BRITAN-
 NIAE, FRANCIAE ET HIBERNIAE REX, BRVN-
 SVIC. ET LVNEBVRG. DVX ET ELECTOR,
 DOMINVS MEVS CLEMENTISSIMVS munus con-
 cionatoris academici et coniunctam cum hoc professionem philoso-
 phiæ extraordinariam in celebri hac florentissimaque academia cle-
 mentissime mihi demandaret. Quemadmodum vero immortale hoc
 est beneficium, quod INDVLGENTISSIMVS PATRIAE
 PATER in me contulit, atque a me aeterna reuerentia sanctoque
 obsequio colendum; ita, ut muneribus his ex voluntate REGIS
 NOSTRI dextre fungar, summum studium summamque indu-
 striam adhibebo. Constitui itaque, lectionum mearum initium a
 tradendis artis homileticae praeceptis facere, tum et illis, qui hanc
 artem exercere cupiunt, separatim horis operam meam praebere, id
 quod ex re Nobilissimorum Commisionum fore existimaui. Ante
 vero, quam scholas hasce aperio, proximo Saturni die, qui II.
 mensis Octobris est, hora XL academici muneris auspicia solemn-
 itatione faciam, dicturus de coniungendo cum sanctorum disciplinis
 philosophiae studio. Quare ut MAGNIFICVS ACADEMIAE
 PRORECTOR, ILLVSTRISSIMVS S. R. I. COMES,
 ACA-

(**) Prodiit haud ita pridem tractatus Germanicus Theologi eximii &
 quem ego mirifice colo, S. V. D. IOACH. OPORINI, sub hoc in-
 dice: Die Geschichte des auf göttliches Ansehen iederzeit gegründeten Glau-
 bens an den Weltbepland. Hannover. MDCCXXXVIII. atque in-
 primis dignus est, qui hac in causa conferatur. Auctor venerabilis
 exquisitis argumentis docet, omnium aetatum homines veram reli-
 gionem coluisse non ob rationes philosophicas, sed ob testimonium
 Dei, adeoque propter auctoritatem diuinam.

ACADEMIAE PROCERES AC PROFESSORES OMNIUM
ORDINVM CELEBERRIMI, GENEROSISSIMI ITEM
AC NOBILISSIMI COMMILITONES exoptatissima prae-
sencia sua haec noui muneris primordia ornare, dicentemque be-
neuoie audire velint, ea, qua par est, pietate, obseruantia, hu-
manitate rogo. P. P. in academia Goettingensi, Dominica XVI.
post Trin. A. O. R. cldcccli.

